

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

Тема 2. Основи суспільного виробництва

- 2.1. Суспільне виробництво і багатство суспільства
- 2.2. Стадії руху національного продукту: виробництво, обмін, розподіл і споживання
- 2.3. Технологічний вибір в економіці. Крива виробничих можливостей
- 2.4. Альтернативна вартість
- 2.5. Координація вибору в господарських системах

2.1. Суспільне виробництво і багатство суспільства

- Чи є синонімами терміни «виробництво» і «економіка»?
- **Економіка** – синонім не слова «*виробництво*», а терміну «*ринкове господарство*»
- **Sic!** Проблема вибору у процесі господарської діяльності стоїть перед людьми незалежно від соціального устрою
- **Виробництво** матеріальних благ – відображає взаємодію:
  - 1) людини і природи;
  - 2) людей між собою у процесі їхньої господарської діяльності

- **Виробництво** – цілеспрямована діяльність людини, що скерована на задоволення власних потреб
- Процес виробництва передбачає взаємодію основних **факторів виробництва** - *праці, капіталу, землі, підприємницьких здібностей*
- **Ресурси** – створені природою чи людьми *виробничі блага* які є основою виробництва *споживчих благ* (кінцевих товарів та послуг) для задоволення потреб людини
- **Потреби людини** – це стан невдоволення, який вона прагне подолати за допомогою виробничої діяльності. Потреби людини не є постійними, вони мають тенденцію до розширення та еволюції в процесі історичного розвитку
- **Благо** – засіб для задоволення потреб. *Властивість предмету вдовольняти наші потреби*, ще не робить його благом. Вона *має бути усвідомлена людиною.*

Деякі критерії класифікації благ

- З точки зору обмеженості благ щодо наших потреб - **економічні та неекономічні блага**;
- З точки зору прямого чи непрямого споживання – **блага споживчі**, які призначені для безпосереднього задоволення потреб людини (кінцеві товари і послуги) і **виробничі блага** – ресурси, що використовуються у процесі виробництва (засоби виробництва);
- З точки зору об'єкта задоволення потреб - **приватні та суспільні блага**;
- З точки зору рівня задоволення потреби – **матеріальні та нематеріальні (духовні) блага**

- Чому поняття **«виробництво»** недостатньо для з'ясування взаємодії основних факторів виробництва?
- Процес виробництва відбувається не ізольованими суб'єктами, а в умовах **суспільного поділу праці** та обмежень, створених **суспільними інституціями** (норми права, власність, мораль, традиції), а тому вживають термін **«суспільне виробництво»**
- **Багатство** – втілена у матеріальних благах нагромаджена минула праця попередніх та теперішнього поколінь
- Багатство можна виразити як в **натуральній**, так і в **грошовій** формі, проте багатство переважно **нормативна категорія**, а тому поза оціночними судженнями людини щодо благ не існує

2.2. Стадії руху національного продукту: виробництво, обмін, розподіл і споживання

- У процесі суспільного виробництва створюється валовий національний продукт, який у своєму русі проходить через взаємозв'язані стадії - **виробництво, обмін, розподіл і споживання**

ВИРОБНИЦТВО

- **Виробництво** - вихідний пункт створення матеріальних і нематеріальних благ
  - Створені в процесі виробництва блага завершують свій рух у споживанні
  - **NB! Споживання** є кінцевою метою виробництва в неринкових системах господарювання
  - Метою процесу виробництва в ринковій економіці є отримання **прибутку**, а отже **кінцева і безпосередня** мета процесу виробництва в ринковій економіці можуть не співпадати
- «Прагнення прибутку – це саме те, що забезпечує використання ресурсів найбільш ефективно»*
Фрідріх фон Гайєк

ОБМІН

- **Обмін** – стадія руху національного продукту, що сприяє переміщенню у просторі економічних благ з метою покращення задоволення потреб людини
- **Вільний обмін ресурсами** є важливим елементом виникнення ринкової економіки. Він сприяє формуванню механізму вільного ціноутворення, що скеровує економічні суб'єкти ефективно використовувати ресурси
- **NB!** *Суспільний поділ праці, спеціалізація і обмін* можуть існувати також у ієрархічних неринкових системах, але тільки вільний обмін є атрибутом ринку

РОЗПОДІЛ

- **Розподіл** – стадія руху суспільного продукту, що опосередковує зв'язок між виробництвом і споживанням і забезпечує розподіл товарів, послуг та ресурсів (факторів виробництва) між суб'єктами економічної діяльності
- Обмін і розподіл подають **«цінові сигнали»** для прийняття рішень економічними суб'єктами: що, як і для кого виробляти
- **Що виробляти** – які саме блага, якої якості і в якій кількості мають бути вироблені
- **Як виробляти** – за допомогою яких обмежених ресурсів та технологій будуть вироблятися ці блага
- **Для кого виробляти** – це проблема, що стосується **розподілу** благ: хто отримає ці блага і у якій кількості вони будуть належати економічному суб'єкту

СПОЖИВАННЯ

- **Споживання** – кінцева стадія руху національного продукту, яку за словами А. Маршала, можна розглядати як негативне виробництво, як процес знищення корисності
- Споживання буває двох видів: *особисте* і *виробниче*
- **Особисте споживання** існує поза межами суспільного виробництва і є процесом індивідуальним.
- Виокремлюють також певні блага, які за своєю природою можуть бути спожиті *колективно*: футбольні матчі, концертні та театральні вистави тощо.
- **Виробниче споживання** передбачає використання засобів виробництва для створення нових споживчих благ.
- *Процес виробництва* є нічим іншим, як *процесом*

2.3. Технологічний вибір в економіці. Крива виробничих можливостей

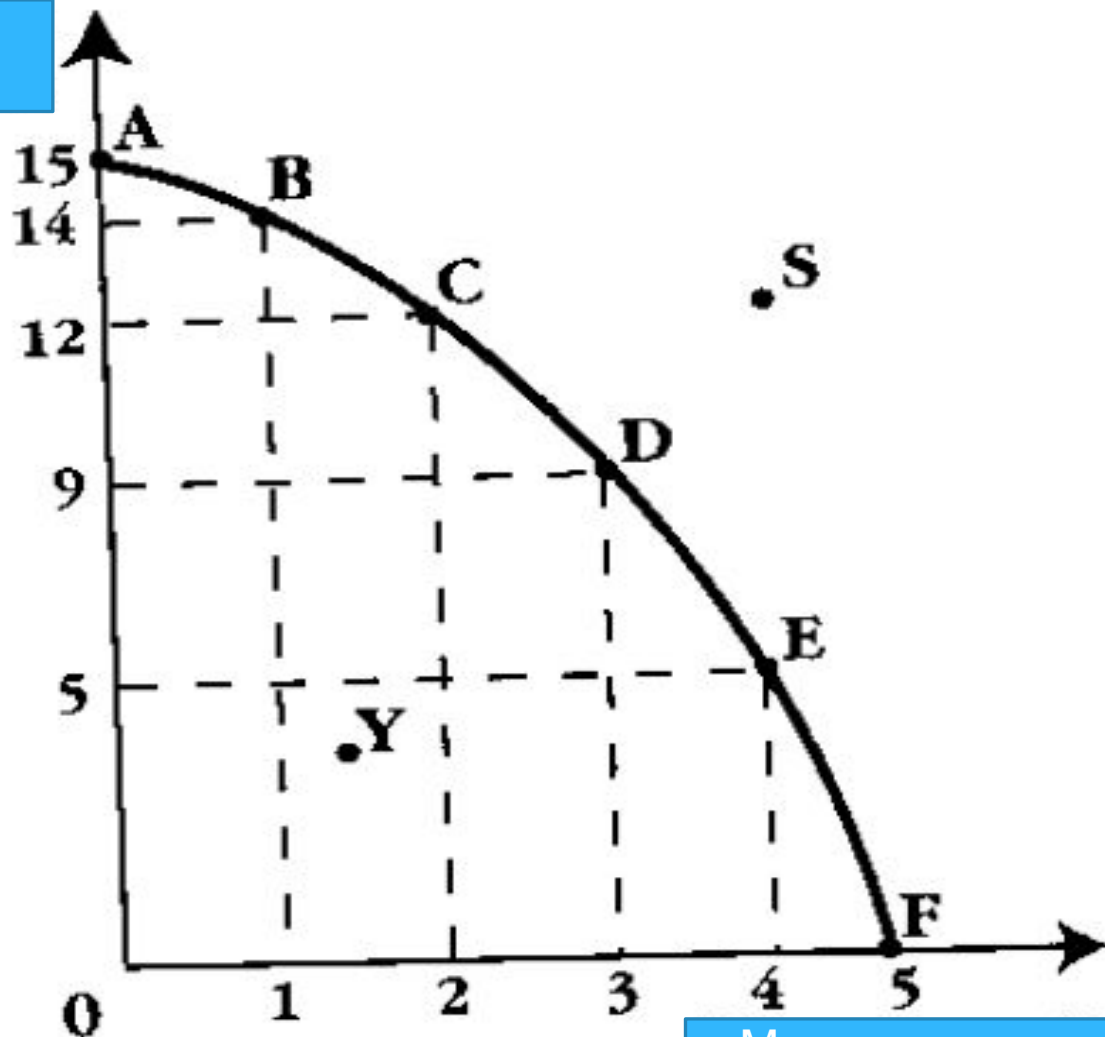
- Обмеженість ресурсів передбачає **альтернативність** їх використання
- Використаємо традиційний приклад, що ілюструє вибір суспільства між воєнним і цивільним виробництвом. Воєнне виробництво символізують **гармати**, а цивільне виробництво – **масло**.
- Ресурси у суспільства обмежені і максимум, що воно може собі дозволити, то це або **5 млн. кг. масла**, або **15 тис. шт. гармат**. Коли суспільство, знизить виробництво масла, то зможе собі дозволити виробництво гармат.
- Отже, **суспільство має змогу здійснювати технологічний вибір між різними комбінаціями альтернативних можливостей**

Таблиця 2.1. Альтернативні можливості виробництва масла і гармат

Альтернативні можливості	Масло, млн. кг	Гармати, тис. шт.	Ціна (альтернативна вартість) 1 млн. кг. масла у тис. шт. гармат
A	0	15	-
B	1	14	1
C	2	12	2
D	3	9	3
E	4	5	4
F	5	0	5

Крива виробничих можливостей (крива трансформації)

Гармати,
ТИС. ШТ

Масло, млн. кг.

- Координати точок **A, B, C, D, E, F** визначають максимальний обсяг виробництва масла і гармат у суспільстві в умовах **повного використання ресурсів** за даних технологічних можливостей
- Комбінація виробництва гармат і масла, наприклад, у точці **Y**, засвідчує наявні **втрати** в економіці, які можуть бути обумовлені безробіттям та неповним завантаженням виробничих потужностей
- Натомість, координати точки **S** вказують на таке поєднання виробництва гармат і масла, що за даних технологічних умов у суспільстві неможливе.
- Крива трансформації може бути корисною при порівнянні **виробничих можливостей різних країн**; при дослідженні вибору суспільства між **споживанням і нагромадженням**

2.4. Альтернативна вартість

- Останній стовпчик табл. 2.1. вказує на кількість гармат, від якої суспільство має відмовитися, щоб виготовити додатковий 1 млн. масла. Тобто, ціна масла в даному випадку виражена у гарматах, а не в грошовій одиниці
- Ціна, таким чином, може розглядатися як **альтернативна вартість**, або як *втрати альтернативних можливостей* (*opportunity cost* – англ.)
- **Втрати альтернативних можливостей** певного блага – це кількість іншого (інших) благ, від виробництва яких слід було відмовитися на користь першого
- Отже, ціна товару може бути втілена не тільки у звичних грошах, але й *товарах, втраченому часі*
- Якою б справою не займався економічний суб'єкт, він завжди буде мати втрати альтернативних

2.5. Координація вибору в господарських системах

- **ГОСПОДАРСЬКА СИСТЕМА** – особливим чином впорядкований взаємозв'язок між виробниками і споживачами матеріальних і нематеріальних благ
- Економічна теорія розглядає два способи координації вибору в процесі господарської діяльності: *спонтанний (стихийний) порядок* та *ієрархію*
- *Спонтанний порядок* передає необхідну інформацію виробникам і споживачам через **ціни**. Отримана інформація координує їхню діяльність у бажаному для них руслі: для максимізації корисності (доходу), чи мінімізації витрат. *Інформація* щодо наявних ресурсів і щодо переваг споживачів *розсіяна* і не перебуває у єдиному інформаційному центрі

- **Ієрархія** – система **наказів і доручень**, що скеровуються зверху вниз, від певного інформаційного центру до безпосередніх виконавців (виробників)
- **Наприклад**, первісна община чи командно-адміністративна система в СРСР. В особі Госплану держава віддавала накази: що, як і за допомогою яких ресурсів виробляти і, навіть, де реалізовувати створений продукт
- Координація вибору залежить від **транзакційних видатків**, що стосуються не стільки виробництва, скільки супутніх до нього витрат.
- Термін **«транзакційні видатки»** до економічної науки запровадив **Рональд Коуз** у праці **«Природа фірми»** (1937)

Найважливіші трансакційні видатки

Витрати на пошук інформації

**Витрати підписання господарської
домовленості (контракту)**

Втрати вимірювання

**Втрати специфікації і захисту прав
власності**

Втрати опортуністичної поведінки

Від трансакційних видатків до інституцій: Що таке інституції ?

- *Трансакційні видатки – це видатки експлуатації економічної системи*
  - *Кеннет Ерроу*
- *«Інституції є рамки, в межах яких люди взаємодіють один з одним»*
  - *Дагалас Норт*

Покликання інституцій

- Усі економічні агенти прагнуть зменшити величину трансакційних витрат
- **Інституції**, що виникли еволюційним шляхом в результаті усвідомленої діяльності людини, знижують невизначеність, з якою зіштовхуються економічні суб'єкти у процесі своєї діяльності, виконують функцію мінімізації трансакційних витрат
- **Ефективність економічної системи** має бути оцінена з точки зору економії трансакційних витрат